

~~enato~~

Několik poznámek k případu Sabínova

Antonín

Blátek

Riderit zluví o "aprostém a opovrleníhodném řemesle udavače", které je "stejně hanebné jako výnosné" a Bacon soudí, že "zrádost falše a zklamání důvěry nelze patrně pojmenovat líp, než že to bude troubení k poslednímu soudu nad lidským pokolením", když v této souvislosti navazuje nejspíše na ty pasáže z evangelii Matoušova a Markova, kde je zrada řazena mezi jevy, převládající konec světa, podobně jako v jednom z listů Pavlových.

Ve společnostech, kde v hierarchii hodnot stojí na nejvyšších stupních čest jakožto substance individuálního sebevědomí, je každý čin zrády zvažován především z hlediska možného porušení takto substantia-lizované cti; tam, kde a je takové porušení konstatováno nebo třeba jen předpokládáno, je postižený subjekt zavazován k odvěti, které je společností zaručeno vysoké

morální hodnocení.

Ve světové literatuře pro takové situace a postoje nacházíme četné příklady, bohatá je v tomto směru zejména literatura španělská, zvláště v dílech dramatiků období Zlatého věku, ale jeden z nejdrastičtějších obrazů těchto jevů vytvořil Prosper Mérimée v novele *Mateo Falcone* (1829), kde otec - korsický venkovan - zastřelí svého desetiletého syna, jediného dědice svého jména, protože za úplatu udal četníkům zraněného banditu, kterého předtím sám ukryl na otcově statku.

Sloven, zrada a všechny jevy, které s ní souvisejí, patří mezi jednoduše negativně hodnocené činy, pro které lze snad případ od případu nalézt vysvětlení tam, kde stojíme v údivu nad člověkem, jevů jsou takové činy prokázány, nikoliv však ospravedlnění či exkulpační.

Tvří v tvář Sabinovi dnes matojíme před otázkou, byli-li udavačem /a tedy zrádcem těch kteří mu důvěřovali/, neboť to je naše všech-

ny nechybnosti prokázaný fakt, jako spíše nad otázkou po podstatě a míře jeho viny a tedy i oprávněnosti soudu, který nad ním vykřikl jeho současníci vylučující Sabina z národa.

"A přece jest vše mraavně tak prostá!" píše Jan Thon v komentáři ke knize Rodinná listy Karla Sabiny, kterou vydal r. 1947. "Celý národ bez rozdílu vrstev stál tehdy v příkré opozici proti rakouské centralistické a germanizující vládě. Jejím významným a po technické stránce národu nebezpečným orgánem byla právě státní policie a její odnož: tajná policie... Ve službách této tajné státní policie byl významný člen skupiny svobodomyšlných politiků K. Sabina. Byl v jejích službách, po léta bral od ní pravidelný měsíční plat, po léta jí dával ústní nebo písemné zprávy z tábora české opozice." A Thon dále mluví o Sabinově nekrupulóznosti a neostýchavosti ve věcech mravních i finančních, o jeho mravní laxnosti, neodpovědnosti a otrlosti, které ho přivedly do tenat státní po-

licie a udržovaly ho v nich "až do katastrofy 30.7.1878, ba zdá se, že ještě později."⁸⁴

Thon zvažuje i možnost, že by ke spolupráci s policií byl Sabina přiveden "z důvodů vyšší národní strategie", ale nenalézá žádné argumenty, které by takový výklad podpořily, zvláště když ani Sabina se takto nikdy nechal. Sabina ovšem ve svém literárním díle s takovou možností pracoval: v *Katu krále Václava*, jedné ze tří vydaných novel, ve které byl nucen kvůli cenzuře přepracovat svůj román *Lusité*, postavil vedle kate, který je protagonistou děje, vyzvědače Martina, který svou činností měl nashromáždit co nejvíce peněz a ve vhodné chvíli jich použít na propagandu proti mezinárodnímu. Jaroslav Vlček si z díla, které vyšlo r. 1844, vybral pro ilustraci Sabinových názorů z té doby tento úryvek: "...cizinců působení daleko nedosahuje ničemnost našich. V srdci naší otčiny pohybují se červi domácí, zžírající je... Cokoliv zlého povstalo a škodného nám, vždy z myslí nějakého zrádce nebo

odpadlíka neb ničeaníka bezdušného aneb zlomyslníka potutelného, vždy z úch vyšlo. "6/
tak to Sabina napsal...

Iva Kantárková ve svém Příspěvku k Sabi-
novým obránám konstatuje, že Sabina, "tento
konfidentní spisovatel a protihabsburský
odbojář zůstává živým nežitem na těle náro-
da" a "že se národ ani ve svých přesnýšli-
vých hlavách s 'případem Sabina' nevyrovnal,
že je jej nevětebal."^{7/} A Kantárková se ta-
ké snaží ukázat, proč. Nepolemizuje o Sabi-
nově konfidenství a její mravní soud je v
tomto bodě jednoznačný. Ale jestliže Iva
zdůrazňuje, že "vše je mravně tak nebo tak",
protože celý národ stál vůči vládě tehdy v
opozici a vzbuzuje v nás tedy představu mo-
ralitu - mravního i politického - jehož ce-
listvost, ne-li dokonce stabilitu Sabina
svým mravním selháním porušil, jde Kantárko-
vá dále a ukazuje, že Sabinovo odhalení,
"tak jak bylo uděláno, nebylo provedené v
zájmu čistoty a etických zásad, je to v nej-
sprostějším smyslu slova tak politický, a pro-

tože je výrazem ani ne tak touhy po mravní čistotě jako fevnivost českého tábora, zdvihne se po Sabinově odhalení taková snář špíny, že zasahuje až i nás... Je to neochutné celé: Sabinovým konfidencstvím i žurnalistickými mravy. Malost poměrů plodila konfidenty i jejich vylučovače z národa. Velká mysl by o Sabinovi soudila buď velkoryse, anebo by o něm mlčela.

Stojí v této souvislosti za pozornost názor Masarykův, vyjádřený ve Světové revoluci slovy o tzv. švihovské aféře. Na jeho výrok, že "větší Vídní aféra měla být skan-čována způsobem, jakým se odklidila věc Sabinova" se odvolává M. Hýsek v Luniru v r. 1925, když pro "národní tribunál", který Sabinu "vyloučil z národa", hledá ospravedlnění pověšené mínění nejvyšší národní autority ve věcech demokracie.

Arbes, který se pokusil podat ne-li obsahově tedy alespoň vysvětlení Sabinova "případu" / Hýsek mu vytýká apologetičnost ve vztahu k Sabinovi a zejména to, že celý

problém vlastně zažil na kritiku J. Malého za jeho stanoviska a postoje vůči Sabinovi po celou dobu jeho literárního a kritického působení/, o politických a sociálních poměrech doby v závěru své studie napsal, jak je pro ně charakteristické, že pouhé prohlášení Národních listů o Sabinově zradě české společnosti stačilo. Bylo uvěřeno bez jakýchkoliv důkazů, bez vysvětlení, že se Sabinovy skutky týkaly atd. Arbes to vysvětluje všeobecnou vírou a důvěrou národa v poctivost a pravdomilnost české žurnalistiky vůbec a především okolností, že za prohlášení Národních listů stáli muži, o jejichž věrohodnosti z tohoto hlediska nebylo pochyb.

Arbesův smysl pro spravedlnost nemohl nechat bez povšimnutí ani fakt, že se k Sabinově případu ozval i polooficiální list Prager Abendblatt, který v úvodníku ze 14. 8. 1878 zadožil na členy tribunálu, kteří do-
mutili Sabinu k emigraci. Právem tedy Arbes - a je v tom, tuším, zcela ospravedlněn - kriti-

zuje list, že místo toho nedokázal zajis-
tit spravedlnost nespravedlivě odsouzenému
redaktorovi Vaterlandu /byl jím Josef Ka-
lousek, vychovatel u Diegrů a později univ.
profesor; Sabina vedl r. 1870 proti listu
proces, který vyhrál; předně ten sporu byl
článek ve Vaterlandu, upozorňující na čin-
nost agenta policie - "vlasteneckého špe-
houna", který podle listu působí v řadách
českých kulturních a politických pracovní-
ků. Sabina list žaloval, protože všechny
uvedené skutečnosti se zdály ukazovat k
jeho osobě a poškozovaly tedy jeho čest.../,
pro něhož Arbes požaduje rehabilitaci a
plné odškodnění od vlády, která v době
Sabinaova procesu proti listu zne-
la pravdu a měla tedy nespravedlivému roz-
sudku zabránit.

Od českého nacionalismu té doby lze
ovšem těžko žádat objektivitu a uplatně-
ní spravedlnosti tam, kde jde o nápravu
škod, které byly způsobeny německému tisko-
vému orgánu; zrovna tak stěží můžeme při-

Jsout představa jednotné opozice všech vrstev národa vůči vídeňské vládě, jak ji předpokládá Thon. Přinejmenším u Čechů pracujících ve státní správě, na všech úrovních mocenského mechanismu říše / a jistě takoví byli /, v armádě, v policii - tam všude musíme vedle opozičních nálad předpokládat i loajalitu, a kde je mez, za kterou loajalita přerůstá v aktivní účast na politických programech, jdoucích proti českým národním zájmům, či dokonce kolaborace s jejich vykonavateli?

Naproti tomu jedním z hlavních rysů Sabinyvy životní dráhy je jeho častá neloajalita až opozice vůči soci: v kulturní práci i v činnosti politické. Podle Urbesa právě to přivedlo Sabinu napřed k častým střetům s policií, pak do vězení za podněcování povstání v květnu 1849 a konečně na dráhu policejního agenta - udavače. A rozpornost jeho osobnosti a složitost jeho životních osudů náležitě ilustruje i skutečnost, že v srpnu 1872 - už po odhalení a výroku "tri-

banálu" - byl tento policejní agent odsouzen německou porotou soudu v Litoměřicích v procesu proti týdeníku Slovan, jehož byl Sabina odpovědným redaktorem, do vězení na 1 měsíc a ke ztrátě 150 zlatých z kauce. "Byl to poslední trest", píše Arbes, "k němuž byl Sabina odsouzen ve veřejné službě vlasti své jako opoziční redaktor píšící proti vládě, které sloužil jako její secret tajný orgán." 10/

V téže době píše Sabina své udání na "tribunál" z 30.7.1872, který se zároveň zabývá lobou proti Dr. Grégrovi a spol. pokusil pohnat před soud. Hýsek v uvedeném článku v Lumíru užívá tohoto udání pro dokreslení Sabinaova charakteru, pro důkaz, čeho všeho je Sabina schopen. Hýsek zde nejprve připomíná polemiky z r. 1859 o almanach Máj, které vznikly pro Malého kritiku Mikových Večerních písní, kdy se Sabinovi po bok postavil Neruda. A teď cituje Hýsek Sabinaovo udání z 14.8.1872 "slavnému o.k. policejnímu ředitelství v Praze": "Byl jsem na schůzce

českých spisovatelů a žurnalistů protiprávně a protizákonně donucen, abych opustil vlast za okolností, které mě přiměly, abych se do-
bádal o ochrany zákonů... Pokud se pasatují,
byli tam přítomni tyto pánové: Dr. Kučera,
Dr. Jul. Grégr, prof. Tonner, Neruda, Barák,
Kálek,... Opakují, že Jul. Grégr a národní
tribunál tehdy měli akta, jež byla pravděp-
odobně ukradena z nějaké registratury. ^{11/}

V 7. čísle Lumíra z r. 1928 se Hýšek k
Sabínovi vrací v poznámce Ještě případ Sabi-
nův, ve které reaguje na fejeton G. Odložil-
ka v Prager Presse ze dne 2.8.1928 "Aus Ne-
rudas Tätigkeit als Redakteur", kde je cito-
vána zpráva pražského policejního ředitelství
místodržiteli o Janu Nerudovi a litomyšl-
ském knihtiskaři Augustovi, který za Nerudo-
va redaktorství začal od r. 1880 vydávat II.
ročník Obrazů života. Podle Vlčka poznal
Neruda v létě r. 1880 na to, "aby list pře-
vzal do vlastního nákladu a trvale se usadil
v Litomyšli...", ^{12/} nedostal však koncesi k
vydávání listu. V Odložilkově citované zprávě

referuje policejní ředitel Fährmann o Heru-
dovi tak, že jeho plány nutně musely ztro-
skotat - Hýsek se kloní k názoru, že Heru-
du demancoval Sabina a uzavírá svou poz-
námku slovy: "Ale pak jsou svědky užasně
hry literární, v níž Sabina před českou ve-
řejností bojuje za něco, co stejně za pe-
níze demancoje; že pro něho zápasí mladý
básník, kterého on udívá a ničí - jak vy-
soko stál nad ním prononcovaný typ zpáteč-
níka Jakub Mlý, který jde za svým konzer-
vativním literárním názorem potivě...

Am., volte mezi Sabinou a Jakubem Malým
/ to jsou slova J. Šinka, Záhadné postavy,
Novina II, str. 382; pozn. A.B./ : kdo je
větší násluha o národní kulturu, kdo z nich
dal více podnětů a kdo z nich v pravdě pod-
rýval snažení osvětné? "13/

Přes to přese všechno mohl Arbes v r.
1895 napsat o Sabinově díle, že: "jest emi-
nentně mravný směr všech jeho spisů v nej-
ryzejší a nejušlechtilejší sloh těch
myšlu. "14/

Sabina je nesporně osobnost, již proniká hluboký rozpor mezi činností spisovatele, kritika a publicisty, které se plně oddal jako svému životnímu poslání a smyslu své existence a kterou naplňuje úctou svého odhodlání sloužit jak národnosti a potřebám národnosti, tak především umění, a mezi službou policii, vědy a všude v historii vůči umění přinejmenším nedvěřivé, věcem českého národa v mocnářství pak rozhodně nikoliv přátelsky nakloněné. Kantárkové vychází Sabina jako "muž s démonem v duši. Démonický lidem není nic nemožného... Démon v něm má i dost přehy stát se konfidentem... Je to muž z řady Faustů... a pojal do říše své převládlosti i omi strašnou hru o čest, již musel prohrát. Sabina se jaksi vždycky ocitá na nejzazší možné výšce, v dobrém i ve špatném;...žádná mystifikace mu není neudobná... Je to muž povahou příliš mnohoplošný, než aby jej stačila pojmut moralistní úzkoprsost. K silným stránkám mystifikátorství

ale nepatří střízlivý odhad vlastních možností. S tím se potýkal v literatuře a to mu bylo osudné i ve špatném obchodě, který uzavřel s Pámmannem. Co ale v sobě měl, z toho se zpina vydal."15/

Čas, který nás dělí od Sabinova odhalení a "soudem" nad ním, by měl naše úvahy o něm zbavit emocí, které po zveřejnění jeho tajné činnosti ovládly současníky a znesnadnily jim tak úkol vyrovnat se se Sabinou a z jeho osudu vyvodit náležitá poučení pro budoucnost.

Neboť Sabinův osud je mi výslednicí faktorů, jejichž působení přesahuje jeho dobu a sahá až k našim dnům. Vidím zde především roli vzdělance ve společnosti spojenou s velkou odpovědností za mravnost každého jeho činu a to i tam, ne-li právě tam, kde většina společnosti dává se v životě vést rozhnutkami nepravdy. Tyto požadavky na étos vzdělance a tvárce - zvláště v umění slovesném - ustavilo už naše národní obrození,

když zejména v tvrdých a životních osudech Havlíčkových, Němcových, později i Máchy poskytl české společnosti možnost vybrat si právě v nich vzor spíše pro jejich postoje občanské než pro nadčasové hodnoty jejich tvorby. Šabina se tak svou službou tajně policii po propuštění z vězení zpro- nevěřil tradici, ke které naše národní vě- domí zavazuje své vzdělance a zejména ty z nich, kteří mají největší příležitost osle- vovat národ - své spisovatele a básníky: tradici utrpení v bídě, zároveň však ve- cti. Jeho vina především na mravním vývoji národa je ovšem velká: svou činností kon- fidenta totiž přispěl k vytvoření polarity "národní mučedník" - "zrádce národa" ve vědomí svých současníků, jímž tak poskytl možnost uhájiti nadále alespoň zdání mrav- nosti pro postoje, diktované zbabělostí či vypočítavostí, pomělované však z mrav- ního hlediska nikoliv už vzdáleností, kte- rá je dále od trnové koruny mučedníka, nýbrž těmi několika stupínky, které je přes

jen mravně stává nad řemeslo řízla a ude-
vače. Domnívá se, že tato polarita je jed-
ním z důsledků odradikalizování české poli-
tiky v druhé polovině 19. století, kdy po-
litický radikalismus části české politiky
byl po neúspěších v revoluci 1848 a v ob-
dobí, které pak následovalo, postupně nahro-
zován radikálním moralizujícím, zavasu-
jícím spíše k soudu o činech než ke kon-
kretním postojům, které by nutně vyžadova-
ly osobní nasazení a obět. Sabinin alespoň
části svého díla přispěl k vytvoření mrav-
ního klimatu, v němž se i na činnost poli-
tickou měla uplatňovat vysoká mravní kri-
teria; o to přísnějšího soudu se mu pak do-
stalo. Ale teprve tam, kde je odsouzena
moc, která lidi deptá a ponižuje, aby je
pak mohla využívat a zneužít, teprve tam
je možné soudit člověka. A odtud vidím do-
sahovat poučení ze Sabinova osudu až k dneš-
ku...

Ročníky:

- 1/ Diderot, D., Setkání s Filozofem, Praha 1984, str. 111; 114.
- 2/ Bacon, F., Nová Atlantida a Esaje, Praha 1980, str. 48.
- 3/ Thon, J., Rodinné listy Karla Sabiny, Praha 1947, str. 82 n.
- 4/ Ibid., str. 83.
- 5/ Ibid., str. 91.
- 6/ Vlček, J., Dějiny české literatury, Praha 1960, str. 224.
- 7/ Kantárková, E., Příspěvek k Sabinovým obrádkům. In: Které je to slovo? Strofopis, dat. 1982, str. 131.
- 8/ Ibid., str. 131.
- 8a/ Masaryk, T.G., Světová revoluce, Praha 1988, str. 12.
- 9/ Arbes, J., Karel Sabina. In: Naše doba, roč. II., 1895, str. 705n.
- 10/ Ibid., str. 793.
- 11/ Hýsek, M., Případ Sabinův. In: Lumír LII /1925/, str. 249.
- 12/ Vlček, J., cit. dílo, str. 398.
- 13/ Hýsek, M., Ještě případ Sabinův. In: Lumír LII /1925/, str. 392.
- 14/ Arbes, J., cit. dílo, str. 513.
- 15/ Kantárková, E., cit. dílo, str. 139n.

